

Bjørnsjøhelvete – en naturhistorisk og kulturhistorisk perle i Nordmarka

Fra *En Nat i Nordmarken*, Peter Chr. Asbjørnsen, 1845

Dybt nede tindrede Skjærsjøen af og til mellem Træernes Stammer og Aabningerne i Skoven. Fuglene sang af fuldt Bryst, og det var saa let og frit at aande og at vandre i den sødt duftende Skovluft. Fossens Suus kaldte mig, og jeg var snart ved Elvens Udløb i Søen.

Her strømmede den klar men strid over Kiselbunden; thi den er sluppen ud af den vilde Schlucht, der ligesfra dens Udløb af Bjørnsjøen, i en Strækning af en fjerdedeel Miil, danner dens dybe Leie, og iler nu, som bevinget, i Skjærsjøens Favn. Saalænge som den klemmes inde, tumler den sig voldsomt dybt nede i den mørke Kløft mellem Fjeldvægge og Urer af chaotisk optaarnede Klippeblokke. Snart fosser den hvid med Larm og Bruus, snart styrter den sig i Vildhed høit ud over sorte Klippesider og løser sig op i Damp; snart danner den – man kunde troe i Anger over sin Vildhed og Ubesindighed – dybe, stille, mørke, eftertænksomme Kulper. Men det er kun en stakket Hvoile, den søger, for med friske Kræfter atter at tage fat paa den viltre Leg. Og dog har al dens Larm og Vildhed paa denne Tid af Aaret Intet at betyde, i Sammenligning med den, der vækkes i Tømmerfløtningens Tid. Naar Dæmningen aabnes,

naar Bjørnsjøens vide Vande lades ud og Tømmeret slippes i Elven, overgaaer dens Larm og Voldsomhed al Forestilling: Fossens Drøn ligner Tordenbrag og styrtende Laviner; Træer og Klippeblokke river den med, og Tømmerstokke knækkes som Pibestilke.

Aaserne paa Elvens Sider stige steilt op med sine Urer, sine sorte Vægge, uendelige Vindfald og sine Graner, der med Alvor skue ned paa den vilde Leg i Dybet og indaande og forfriske sig ved de uendelige Dampskyer, Fossen idelig kaster op i deres graae, ærværdige Lavskjæg. Og mellem Rognene og Birkene, der nede ved Bredden lude sig ud over Elven, seer Fiskeren, som færdes i dette Dyb, kun en smal Stribe af den blaae Himmel, som oftest fordunklet ved Dunster, der stige op fra Fossen og svæve langs Aaserne. Den der vil fiske og færdes her, maa ei kjende Frygt for Vand eller Fjeld eller Himmel; thi ofte er Kløften saa trang, at Bredderne forsvinde og man maa vade gjennom Elven; undertiden sænker Bunden sig; og der dannes et svælgende Dyb, en sortladen Kulp med steile Vægge, ved hvis øvre Ende Elven i en skummende Fos styrter Fiskeren imøde. Da maa han stige op ad de bratte Vægge og klattre frem mellem Urerne og Stenerne, som ofte styrte ud under hans Fødder, saa han, hvis han ikke styrter ned, hænger svævende mellem Himmel og Vand, og klynger sig fast med sine Hænder, saaat der staae blodige Striber efter Taget. Og kjender han ikke hver Steen og Stubbe her, saa kommer han snart i den forviølede Stilling, at han hverken kan komme op eller ned, «at han er gaaet i Bjerg,» som det hedder med en Jægerterminus.

Selv om områdene mellom Bjørnsjøen og Skjærsjøen er spektakulær villmark, og poetisk beskrevet av Asbjørnsen, har det vært menneskelig virksomhet i området siden eldre jernalder. På øya i Skjærsjøens nordende, ved utløpet av Bjørnsjøelva, er det gjort funn av jernslagg som antas å stamme fra et jernutvinningsanlegg fra eldre jernalder **Å**. Ellers er det mye vannets kraft og vannkraft som har preget den menneskelige aktiviteten i området mellom Bjørnsjøen og Skjærsjøen. I dette kartet er det søkelys på kulturminner etter tømmerfløting og kraftforsyning.

Holsledningene

Holsledningene

Holsledningene

Oslo kommune ved Oslo Lysverker hadde allerede før 2. verdenskrig planene klare for en kraftledning fra Hol i Hallingdal til Oslo. Krigen satte delvis stopp for de planene, men ikke mer enn at konsesjonen til å anlegge kraftledningen ble gitt i 1943 av nazistyrer. Konsesjonen ble gitt uten muligheter for berørte å framføre kritikk. Etter frigjøringen i 1945 demokratiske spilleregler gjeninnført og planleggingen gjenopptatt. Oslobefolkningens syn på en kraftledning gjennom Oslos viktigste turområder lot ikke vente på seg. I starten ble motstanden synlig gjennom en rekke avisinnlegg i hovedstadens aviser. Det ble i tillegg sendt inn protester fra både privatfolk, turistforeninger, sportsfiskere, orienteringsforbundet og politiske ungdomsorganisasjoner fra Unge Høyre til Kommunistisk Ungdomslag.

Den 28. november 1946 skulle formannskapet i Oslo behandle saken. Kraftledningsmotstanderne mobiliserte. De samlet seg på Youngstorget. Derfra gikk de i fakkeltog mot Rådhuset. Stadig flere sluttet seg etter hvert til toget. Til slutt var det et sted mellom 30 000 og 40 000 mennesker som stod på Rådhusplassen og formidlet sitt budskap med hornmusikk, allsang og en flora av plakater med ulike slagord. Handelsgymnasiastene stod bak det mest populære slagordet:

”Jernbetong og kabelgate – glisne skogen blir tilbake. La oss drepe ukulturen – for å redde søndagsturen!”.

Men motstanden hjalp ikke. Økningen i kraftforbruket i hovedstadsregionen gjorde at bystyret fulgte formannskapets anbefaling og vedtok bygging. Mastereising og linjemontasje fra Hol til Oslo pågikk i hele 1948 med opptil 700 mann i arbeid. Stålmastene brukt ble konstruert og levert av Bethlehem Steel i USA. Mastetypen finnes på enkelte andre ledninger bygget av Oslo Lysverker, men er ellers uvanlig her til lands. To stålmaster med praktfull utsikt er **Å** og **Ç**. 12. desember 1949 stod både Sogn transformatorstasjon i Oslo og Holsledningen gjennom Nordmarka driftsklar. Strømforbruket i Osloregionen fortsatte å øke. Det ble derfor vedtatt å bygge en Holslinje 2, rett øst for den første. Den ble reist i perioden 1953-1956, og satt i drift i desember 1956. Disse mastene er av samme type som på linje 1, men med en noe høyere og slankere utførelse.

I 2010 presenterte Statnett, Energi Norge, Riksantikvaren og NVE rapporten Kraftoverføringsens kulturminner med et utvalg kraftledninger og stasjoner som er bedømt å ha nasjonal kulturhistorisk verdi. Blant disse var Holslinjene. Begrunnelsene angitt var bl.a. gjenoppbygging etter 2. verdenskrig, debatt og demonstrasjoner, landets lengste ledning ved idriftsettelsen, første 220 kV-ledning, og Sogn transformatorstasjon.

Tømmerfløting i Bjørnsjøelva

Tømmerfløting i Bjørnsjøelva

Tømmerfløting har vært bedrevet i Bjørnsjøelva og resten av Nordmarks-vassdraget siden 1500-tallet. Tømmer og trevirke var viktige eksportartikler til mange land i Europa i flere hundre år og var i den perioden like viktig for norsk eksport som petroleumsprodukter har vært de siste 50 år. Brekke sag lå ved Brekke gård, mellom Akerseiva og Maridalsvannet. Kilder viser at den eksisterte allerede i 1619, men det har trolig vært sager på begge sider av Akerseiva lenge før den tid. Sagbruket var lenge hovedbruk for trelasten fra Nordmarksgodset. Fløtingen i det østre vassdraget ned Skarselva sluttet i 1963; i det vestre vassdraget ned Bjørnsjøelva og Skjærsjøelva ble det fløtet noe tømmer så seint som i 1975.

Oppdemmingen av nesten alle innsjøene i marka ble gjort for å lette fløtningen i Nordmarksvassdraget. En av disse var dammen ved Bjørnsjøen **Å** der tømmeret fra Nordmarka ble samlet opp før det ble sendt ned den utfordrende Bjørnsjøelva mot Skjærsjøen. Bjørnsjødammen er den dag i dag ganske intakt med sine ulike innretninger brukt i fløtningen. Den er et flott stykke ingeniørkunst datert til 1886 og er en av de eldre steindemningene i Nordmarka. Den er 40 m lang, 2,5 m bred og 6 m høy. Den har kran på skinner og galge. På nedsida er det en skottbru av tømmer. Pga. dens kompleksitet har dammen stor historisk verdi.

Tømmerfløting i Bjørnsjøelva

Nedover Bjørnsjøelva finnes det flere fløtingsanlegg bygd for at tømmeret skulle flyte på uten å danne tømmerflokere eller tømmerhauger. Den største utfordringen for fløterne på strekningen ned til Skjærsjøen var i den trange kløfta ca. 1300 meter sør for Bjørnsjødammen. Selv om det på slutten av 1800-tallet ble bygd gulvinger over noen rufsete elvepartier **Å** **Å**, ble det både titt og ofte store floker eller hauger her. Når navnet Bjørnsjøhelvete ble introdusert er usikkert. men et høyst treffende navn var det som fløterne gav dette partiet av elva. Og selv om det var farlig å forsøke og løse opp flokene elsket fløterne spenningen dette skapte. Videre nedover Bjørnsjøelva er det bygd noen mindre skådammer, bl.a. **Å** murer av steiner for å styre vann og tømmer i elvene. Nede ved Skjærsjøen er det en vakker skåvegg **Å** av steinblokker på østsida for å forhindre at tømmeret forsvant over den ellers grunne elvebredden.

Tømmerfløting i Bjørnsjøelva

Tømmerfløting i Bjørnsjøelva

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Med master på begge sider av Bjørnsjøelva ved Bjørnsjøhelvete hadde det vært et svare strev med å få fraktet materiale over til mastene på vestsida i forbindelse med bygginga av Holsledning 1. Så når planlegginga starta for byggingen av Holsledning 2, ble det bestemt å bygge ei hengebru over Bjørnsjøhelvete der juvet er på sitt smaleste for å spare unødig gange om Bjørnsjødemningen. En verktøymaker i Oslo Lysverker fikk jobben med å konstruere ei hengebru som skulle tåle vekten av «en mann og en hest». Tegningene og materiallista finnes i nåværende eier Statnetts arkiver. Arbeidet ble påbegynt i 1954 og ble avsluttet i 1955.

Hengebrua **È** har som de fleste andre hengebroer ett tårn i hver ende. Det bærende elementet i broen er hengebrukablene. De er laget av den samme stålvaieren som er brukt i Holslinjene. Hengebrua har et spenn på 22 meter, og er spektakulær med Bjørnsjøelva frådende 13 meter under.

Hengebrua ble høyst sannsynlig flittig brukt i forbindelse med bygginga av Holslinja 2, for så etterpå å bli brukt til og fra for drift og vedlikehold av master. Men raskt fikk hengebrua nye brukergrupper. Friluftsfolket og kondisjonsidrettsutøverne oppdaget brua som med sin lokalisering raskt ble en populær destinasjon og passeringspunkt fra øst til vest over Bjørnsjøelva og omvendt. Brua har blitt brukt som post i orienteringsløp, turorientering, geocaching, Kjentmannsmerket og ultraløp, og i ekstremutfordringer som Marka24 og Nordmarka Ultra Challenge. Kondisjonsidrettsutøvere på alle nivåer har brukt den som mål på løpeturer fra Sognsvann, Idrettshøyskolen, Olympiatoppen og fra Hammern i Maridalen. Over 15 olympiske mestere eller verdensmestere har passert brua på sine langturer. Skiløperne Ivar Formo, Astrid U Jacobsen og o-løperen Olav Lundanes er tre av dem.

Brua spiller også en rolle innen kulturlivet. Med sine Indiana Jones-kvaliteter har den blitt brukt som lokasjon i flere filmer.

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

I 2019 bestemte eier Statnett seg for å bli kvitt hengebrua som ikke lenger spilte noen funksjonell rolle i driften av Holslinjene. DNT Oslo og Oslo Kommune ble begge tilbudt å ta over hengebrua, men takket nei. Lokalavisa Nordre Aker Budstikke meldte da at Statnett tenkte å rive den. Privatpersonen Sindre Langaas tok initiativ til en Folkeaksjon for vern av hengebrua på Facebook. Den samlet i løpet av kort tid over 2 600 tilhengere. Både lokalmedia og riksmedia fattet interesse for saken og rapporterte om brua. Under koronatiden forsommeren 2020 valgte så Statnett å snu og bevare brua. Kort tid etter havnet hengebrua på Byantikvarens Gule liste over verneverdige objekter. Statnett fikk så undersøkt brua, og på høsten 2020 fikk de rehabilitert brua og oppgradert sikkerheten slik at den skulle bli tryggere å passere, men uten å endre for mye på den.

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Hengebrua over Bjørnsjøhelvete

Utsnitt fra OSIs kartbase
Målestokk 1:7500
Ekvidistanse 5 m

Tegnforklaring	
	stor vei
	liten vei
	traktorvei
	stor sti
	sti
	utydlig sti
	uthogd linje, annen trasé
	kraftlinje
	gjerde
	upasserbart gjerde
	tydelig vegetasjonsgrense
	bygning, ruin
	stein, stor stein
	upasserbart stup, skrent
	ur, steingrunn
	blokkfelt, steinklynge
	leikehytte, annen spesiell detalj
	høydekurver
	hjelpekurver
	lita grop, hull
	liten kolle, avlang kolle
	grop, grustak
	vannfylt grop, smal myr
	vann, upasserbar myr
	bekk, grøft
	flombekk, utydlig grøft
	tydelig myr
	utydlig myr
	dyrkamark
	åpent lettløpt område
	åpent lettløpt, spredte trær
	åpent område
	åpent område med spredte trær
	forbudt område
	skog, nedsatt løpbarhet
	skog, dårlig løpbarhet
	underveg., nedsatt løpbarhet
	underveg., dårlig løpbarhet
	område med fast dekke

Kulturmiljø- og turkart

Bjørnsjøhelvete

Kartet og dets tekst er utarbeidet av Sindre Langaas basert på orienteringskart utgitt av Oslostudentenes Idrettsklubb (OSI) 2013-2018 og diverse skriftlige kilder. Utover egne fotografier er det brukt fotografier fra Kristoffer Heian (grevlingen), Wikipedia Commons (Peter Chr Asbjørnsen), Nasjonalbiblioteket (fløtning i Bjørnsjøhelvete) og NTB (demonstrasjon mot Holsledningen 1946).

Stor takk til OSI for bruk av utsnitt av deres orienteringskart, til Nordre Akers Bydel for Frivillighetsmidler til å få utarbeidet dette kartet og til Statnett for økonomisk støtte til trykking av et større opplag av kartet for distribusjon til skoler i Nordre Aker Bydel.

Kulturminneobjektene markert på kartet med sirkler og nummer er beskrevet i teksten og der angitt med små sirkler med nummer inne i. Dette kartet og kulturminneobjektene koordinater er tilgjengelig digitalt på [UsynligO.no](https://usynligo.no) og gjennom appen UsynligO. Appen kan brukes som komplement til kartet for å orientere seg fram til de ulike kulturminneobjektene.